

POSTHÜMANİZM

KAVRAM, KURAM, BİLİM-KURGU

BAŞAK AĞIN

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Posthümanizm: Kavram, Kuram, Bilim-Kurgu

Yazar: Başak Ağın

Editör: Ertan Akkaş

Kapak Tasarımı ve Çizimleyen: Ayyüce Dalkılıç

Sayfa Düzeni: Buse Dilara Dirim

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

ISBN: 978-605-7877-70-3

1. Baskı: Ekim 2020, Ankara

2. Baskı: Eylül 2022, Ankara

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Baskı

Ankamat Matbaacılık Sanayi Tic.Limited Şirketi

Sertifika No: 46700

1344. Cadde No: 60

İvedik Organize Sanayi Bölgesi

Yenimahalle – ANKARA

Tel: (0.312) 394 54 94 – 95

Dağıtım

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

POSTHÜMANİZM

KAVRAM, KURAM, BİLİM-KURGU

Yazar Hakkında

Doç. Dr. Başak Ağın, TED Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesidir. Ağın, Türkiye'de posthümanist akımları ve çevreci beşerî bilimleri akademik ve genel okuyucuya tanıtmak amacıyla yola çıkan ilk ve tek web sitesi PENTACLE'ın kurucusudur. *Posthuman Pathogenesis: Contagion in Literature, Arts, and Media* (Routledge, 2022) başlıklı derleme kitabın iki editöründen biri olan yazar, aynı zamanda orijinal başlığı *The Ecophobia Hypothesis* (Routledge, 2018) olan ve 2021'de Türkçeye kazandırılan *Ekofobi Hipotezi* (KÜN Yayınları) kitabının çeviri editörlüğünü de yürütmüştür. Posthümanist kuramlar, yeni materyalizm, gotik ekoeleştiri ve maddeci ekoeleştiri alanlarında çalışmalar yapan yazarın, bu konuların yanı sıra "maddemetin" adını verdiği kavram üzerine de çeşitli kitap bölümleri ve makaleleri de bulunmaktadır.

Anneannemin ve dedemin aziz hatırasına...

İkinci Baskıya Önsöz

2020 Temmuz ayında, pandemi günlerinin bunaltıcılığı üzerine eklenen kavurucu yaz sığağında, kulağında Akın Eldes'in enstrümental "Uzun İnce Bir Yoldayım" yorumuyla bu kitabın son satırları üzerinde çalışırken, sonucun bu kadar ilgi göreceğı, hatta kendi alanımın tek mesleki kuruluşu olan ESSE çatısında bulunan ve İngiliz Dili ve Edebiyatı çalışmalarının Türkiye'deki tek derneğı olan İDEA tarafından da ödüllendirileceğı aklımın ucundan geçmezdi. Lisans, yüksek lisans ve doktora seviyelerinde derslerde okutulduğunu, tüm bu düzeylerdeki her kuşaktan öğrencinin başvuru kitabı gibi kullandığını öğrendiğim bu kitabın, gelecekte de posthümanizm ve bağı kuramları çalışan kişilerin danısaçağı bir kaynak olma özelliğini sürdürmesini umuyorum.

Bu ikinci baskıda, okuyucunun kitap içerisinde verilen çeşitli linkleri takibini kolaylaştırmayı ve bazı terimleri daha net açıklamayı hedefleyen yazılara ilişkin karekodlar eklenmiştir. Kodları takip ederek açılan bağlantılardaki farklı yazılara, söyleşilere göz attığımızda, kurucusu olduğum ve ana editörlüğünü yürüttüğüm PENTACLE isimli websitesiyle de "iletişime geçerek" kitapla diyalogunuzu ilerletmiş olacaksınız. Buradaki yazılar yalnızca benim değil, PENTACLE'ı oluşturan ve posthümanizmi değişik yönleriyle ele alan farklı yazarların kaleminden çıkmış veya onların çevirileriyle Türkçeye kazandırılmıştır.



Bu vesileyle, PENTACLE'ın gittikçe büyüyen ekibine teşekkürlerimi sunar, kitabın ve websitesinin tüm okurlarına buradaki öyküsel ve akademik anlatılarla iç içe geçip dolanıklaştıkları "posthüman" bir okuma deneyimi dilerim.

Teşekkür

Bu kitap henüz yazım aşamasındayken kuramsal bölümün üç kısmını da ‘tefrikalar’ hâlinde okuyarak dönüt veren ve kendi sesimi yeniden bulmanın gerekliliğini hatırlatan sevgili ağabeyim Emre Karahan’a, Brian Aldiss’in öyküsünün incelendiği kısmı okuyarak yorumları ve düzeltmeleriyle katkı sağlayan kız kardeşlerim Işıl Özbek Arslan’a, Burcu Tümer’e ve Z. Gizem Yılmaz’a, kitabın baştan sonra her aşamasına tanıklık ederek âdeta bir editör gibi her satırı okuyan ve yorumlarıyla hem düşünsel hem manevi destek sağlayan dostum Şafak Horzum’a çok teşekkür ederim. Ayrıca, titizlikle çalışarak yayın sürecini hızlandıran Siyasal Kitabevi kurucusu Ünal Sevindik’e, kitabın editörlüğünü üstlenen yayınevi koordinatörü Ertan Akkaş’a, tasarımcı Ayyüce Dalkılıç’a ve yayınevi personeline, bana Siyasal Kitabevi’ni öneren, akademik hayatımın son on yılında her daim yol gösteren kıymetli hocam Serpil Oppermann’a ve son olarak da, bu kitabın yazım ve yayın süreci de dâhil hayatımın her aşamasında elimden tutan, hayatta inandığım her şeyin arkasında durmayı bana öğreten ve ne yaparsam yapayım hep sevdiğimi hissettiren canım annem Asuman Karahan Baysal’a en içten teşekkürlerimi sunarım.

İçindekiler

GİRİŞ: TANIM, AMAÇ VE KAPSAM 15

**BİRİNCİ BÖLÜM: KÖKLER VE YOLCULUK: POSTHÜMANİZMİN
KISA TARİHÇESİ VE KAVRAMLAR..... 27**

PROMETHEUS'TAN NEO'YA: POSTHUMAN, TRANSHÜMANİZM,
TEKNOLOJİYLE MİTOLOJİK VE BİLİM-KURGUSAL
İLİŞKİLERİMİZ 29

PATATESTEN İŞİĞA: RİZOMUN BİRLİĞİ, DİKOTOMİLERİN
İKİLİĞİ, POSTHÜMANİZMİN ÇOKLUĞU..... 47

ENS'TEN ASBESTE: HİYERARŞİK VARLIK ZİNCİRİNİN
EROZYONU VE DOĞAKÜLTÜRLERDE ÇÖZÜNME 67

**İKİNCİ BÖLÜM: BİLİM-KURGUDA POSTHÜMANİZM: EDEBİ VE
KÜLTÜREL İNCELEMELER 87**

KİM İNSAN, KİM CANAVAR?: MARY SHELLEY'NİN
FRANKENSTEIN ROMANINDA POSTHÜMANİST SORGULAR 89

TEDDY ANTHROPOS'A KARŞI: BRIAN ALDISS'İN "YAZLIK SÜPER
OYUNCAKLAR" ADLI ÖYKÜSÜNDE
NEKRO-ROBO-POLİTİKALAR 129

"GÜÇ SİZİNLE OLSUN": *YILDIZ SAVAŞLARI*'NDA POSTHUMAN
ÖZNEİNİN YOKLUKTAN ÇOKLUĞA SERÜVENİ..... 167

SONUÇ 207

KAYNAKÇA 215

SÜRPRİZ KAÇIRAN (*SPOILER*) UYARISI: *YILDIZ SAVAŞLARI*

TARİHSEL KISA ÖZET 229

DİZİN 245

GİRİŞ:

TANIM, AMAÇ VE KAPSAM

Bu kitap akademik ve düşünsel anlamdaki birtakım ihtiyaçlardan doğmuştur ve bu ihtiyaçlar, yalnızca ülkemize değil tüm dünyaya aittir. Yirmi birinci yüzyılda neredeyse tamamen elektronikleşmiş bir dünyada yaşadığımız gerçeği bir yana, yakın zamanda deneyimlediğimiz salgın hastalık günlerinde de dijital ağlarla ve teknolojiyle olan ilişkilerimizin gittikçe içinden çıkılmaz bir hâl aldığı düşünülürken, insanın kendini bu ilişkiler ağında yeniden konumlandırmasının, diğer biyolojik türlerle ve sentetik-robotik-plastik bedenlerle olan ilişkilerini tekrar gözden geçirmesinin gerekliliği, bu ihtiyacın temel kaynağıdır. Dünyada posthümanizm alanında gittikçe ivme kazanan çalışmaların, Türkiye’de bu konulara eğilen araştırmacılarla ve konuya ilgi duyan genel okuyucu kitlesiyle buluşması da bu ihtiyacın önemli bir parçasıdır.

Bu doğrultuda, kitabın öncelikli iki amacından biri, Türk akademik dünyasına posthümanizme dair bütüncül bir fikir sağlamak ve posthümanizmin kuramsal çerçevesini tanıtmaktır. Diğer amaç ise, her ne kadar akademik derecelerimi İngiliz Dili ve Edebiyatı ve İngiliz Kültür Araştırmaları programlarından almış olsam da, dünyanın yirmi birinci yüzyıl itibarıyla bambaşka bir yere evrilmesi sonucunda edebiyat, kültür ve medyanın iç içe geçmiş durumunu ve felsefe ile bilim arasındaki zaman zaman incelen çizgileri incelediğim örnekler üzerinden anlatmak, posthümanizmin kuramsal boyutunu somutlaştırmaktır.





Posthüman kavramının birden fazla ve bir-biri içine geçmiş anlamı vardır. Bunlardan en çok bilineni, dolayısıyla posthümanizmle bir tutularak bu çalışma alanını kötü şöhretli bir hâle getiren tanım, gerçek hayatta ya da spekülâtif kurgu eserlerinde karşımıza çıkan biçimiyle çevresel felâketlerin, küresel bir nükleer savaşın ya da azalmakta olan kaynakların sonucunda insan türünün yok olacağına dair düşüncelerle ilintilidir. Genellikle daha az bilinen veya bilinse de bunun ne demek olduğu tam anlaşılamadığı için yine yukarıdaki gibi bir radikalliğe, sansasyonel bir korku hayaline ya da distopyaya bağlanan tanım ise insan ile teknoloji arasındaki sınırların belirsizleştiği bir posthümanizm anlayışına dayalıdır. Bu da bildiğimiz anlamıyla insanın sonu demektir. Bu sonun neye benzediğinin detayı, tartışmaların temelini oluştursa da bu tartışmalarla açıklığa kavuşmadan önce başka *posthüman* ihtimallere de bakılmalıdır. İçinde bulunduğumuz veya elbet bir gün bulunacağımızı tahayyül ettiğimiz '*posthüman* koşulların' altyapısını hazırlayan sayısız senaryo, bu tanımlara ya da anlamlara alan açmaktadır. Bu senaryolardan biri, gittikçe zekileşen ve insanın kendini benzersiz kıldığına inandığı pek çok özelliğini alan teknolojik alet, donanım ve makinelerin artışı ve bunların, bir ihtimal insanla dolaşık hâle gelmeleri, bir ihtimal de insanların yerini almalarıdır. Diğer bir senaryo ise insanın, bu dünyanın nüfusunu oluşturan sayısız varlık ve şeyden kendini ayrı bir biçimde tanımlamaya çalıştığı varlık yelpazesinin içerisindeki 'ötekilerin,' yani makinelerin, dijitalleşmenin ve hayvanlar ya da bitkiler gibi başka organizmaların melez bedenlerde bir araya geldikleri bir kurgudur. Sibernetik organizmalar denilen siborgların hayatın eksenini insanın aleyhinde bir yöne kaydıracağı bu türden kurgular da bir çeşit distopyaya doğru gidebilir ya da böyle bir bileşimin süper-insan güçlerini mümkün kılacağı hayalini kuranlar için erişilmesi gereken bir ütopya gibi görünebilir. Oysa bu kitaptaki anlam-

larıyla 'posthüman' ve 'posthüman koşullar,' ulaşılması gereken ultra-teknolojik hayalleri veya duyan herkesi en büyük korkularıyla yüzleştiren distopik senaryoları kastetmemektedir.

Bilimsel, felsefi ve edebî açılardan farklı boyutlarıyla ele alınan posthümanizm, geniş çerçeveli, birbirinden farklı görünen ancak ilintili ve birbirini besleyen değişik çalışma alanlarından oluşan bir kuramlar bütünüdür. Bu kuramlar bütünü, hümanizmin merkeze aldığı, tanımı gereği kapsayıcı görünen ancak bir o kadar da dışlayıcı olan insan figürünü ve insan-merkezciliği (antroposant-rizm) yeniden değerlendirmeye açmanın, sorgulamanın ve 'doğal' olarak kabul ettiklerimizle 'sosyal biçimde inşa edildiğini' düşündüklerimizi



arasındaki sınırların geçirgenliğini göstermekte, insan ve diğer türler arasında var olduğu düşünülen başlangıç ve bitiş noktalarını eleştirel bir gözle incelemenin birden fazla yolunu açmaktadır. Böylelikle posthümanizm, sürekli değişen bir dünyada oluşan ve yenilenen kimliklerin, geçirgen bedenlerimizin ve gezegenin nüfusunu oluşturan tüm kişilerin (insan, hayvan, bitki ya da sentetik bedenler) arasındaki dinamik ağları ve karşılıklı etkileşimleri anlamamıza olanak sağlamaktadır. Kuramcı Rosi Braidotti'nin ifadesiyle posthümanizm, "[sürekli] oluş sürecinde olan bizlere, aslında ne olduğumuzu" sorgulatmaktadır (2013, 21; italik bana aittir). Temelde "normatif bir gelenek" ile eşdeğer görülen öznenin, "insan olmayı genelleştirilmiş bir standarda dönüştürdüğünü," insanın içeride barındırdığı çeşitlilik ve farklılıkları görmezden geldiğini, belirli bir kalıp ve yapıya sıkıştırılmış bir tanıma "üstün değerler atfederek" (Braidotti 2013, 26) evrensel bir 'insan' kavramını oluşturduğunu hatırlatan posthümanizm, bu normatif değerleri ve onların evrensel olduğu iddia edilen geçerliliklerini mercek altına alır. Bu cümlenin, köklerini Rönesans ve Aydınlanma Çağı'ndan alan liberal

hümanizme yürekten bağlı, evrensel olarak insanın tek bir 'özü' bulunduğuna ve 'insan doğasının erdemli' olduğuna inanan kişiler için hazmetmesi zor bir özeti şöyle verilebilir: Posthümanizm, "kendimizi dünyanın çamurundan ayırıp yukarıda bir mertebede konumlandırmamızı sağlayan o üstünlük merdivenini ayağımızın altından çeker" (Broglia 2017, 37). Bu açıdan bakıldığında posthümanizm, bir ucunda insanın hayvana yaklaştığı biyolojik bedeni, diğer ucunda da insanın makineye ya da siberetik organizmalara yaklaştığı teknolojik ilişkiler bulunan geniş bir yelpazenin tüm aktörlerinin birbirine denk ve düz bir ontolojide ifade edildikleri bir anlayışa işaret etmektedir. Bu yelpazeyi hayatın her alanında görmek her ne kadar mümkünse de, gerek insan algısının sınırlı oluşu nedeniyle, gerekse de evrenselleştirilen 'insan' tanımının aslında yalnızca refah, erk ve ayrıcalık sahibi küçük bir kesimi temsil etmesi nedeniyle böyle karmaşık görümlü bir düzeni algılamak, ancak edebiyatın (ve görsel sanatların) 'sihirli' kapılarının açılmasıyla kolaylaşmaktadır.

Bruce Clarke ve Manuela Rossini'nin ifadesiyle edebiyat ve kurgunun "insanların, insan-dışı varlıkların ve posthüman'ların hayaletleriyle dolu" olduğu düşünüldüğünde (2017, xv), edebiyat dünyasındaki neredeyse tüm eserlerin, aslında posthümanist izler taşıdığını görmek mümkündür. Üstelik bu eserlerin incelemeye açık olmaları için yalnızca bilim-kurgu olmaları ya da yirmi birinci yüzyıldan anlatılarla gelmeleri gerekmez. Sekizinci yüzyılda Keşiş Bede'in yazdığı Aziz Cuthbert'in hayatına dair anlatılardan ya da on dördüncü yüzyılda Geoffrey Chaucer'in yazdığı *Canterbury Hikâyeleri* gibi İngiliz edebiyatının temel eserlerinden başlayarak,¹ Rönesans dönemi tiyatro oyunlarından William Shakespeare'in ünlü eseri *Hamlet*'e (1609) ve onun günümüze uyarlanmış ilginç versiyonlarına,² Romantik dönem şairi John Keats'in "Ode to Autumn"

¹ Bkz: Steel 2017.

² Bkz: Yılmaz Karahan 2019; Herbrechter 2020.

(1819) (Sonbahar Kasidesi) şiirinden³ Virginia Woolf'un *The Waves* (1931) (*Dalgalar*) romanına⁴ kadar pek çok eser posthümanist açıdan incelenip tartışılabilir, nitekim tartışılmıştır da.

Tüm bu çalışmaların dünyada çoğunlukla İngilizce yürütülüyor olmasına ek olarak kendi çalışma alanlarımla ilintili biçimde inceleme konusu olan eserler, İngilizce konuşulan başlıca ülkelerde üretilmiş örneklerden seçilmiştir. Bilim-kurgu ise öncelikle tür olarak kendiliğinden posthümanist sorgulamalara elverişli doğası nedeniyle, sonra da günümüzdeki yaşam biçiminin gittikçe bilim-kurguya yaklaşır bir düzene geçişi nedeniyle tercih edilmiştir. Birleşik Krallık ve özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki akademik çalışmaların, posthümanizmin kuramsallaşmasında öncü bir rol üstlenmiş olmalarının yanı sıra, bu ülkelerin bilim-kurgu türündeki edebî eser ve filmlerin en bilinen örneklerini üretmiş olmaları da bu seçkinin nedenleri arasındadır. Bölümlerin ayrı ayrı hedeflerini özetlemek gerekirse, ilk bölüm kuramsal altyapıyı oluşturmakta, ikinci bölüm ise bu kuramların özellikle edebiyattan ve bunun yanında film dünyasından çeşitli örneklerini vermektedir. Bu örneklemelerin temeli, aslında edebî incelemelere dayalıdır; bu nedenle de kitabın örneklerini oluşturan İngiliz yazarlar, öncelikle taşıdıkları edebî önem ve eserlerinin bilim-kurgusal nitelikleri nedeniyle seçilmiştir. Son kısımdaki örnek ise hem bilim-kurgu türü için es geçilemeyecek bir eserdir, hem sinema ve edebiyatı bir araya getirmesi nedeniyle kültürel çalışmalar bakımından önem taşımaktadır, hem de film adaptasyonları popüler kültürde kendilerinden daha ünlü olmuş olan ve önceki kısımlarda incelenen romana ve öyküye paralel biçimde, bu kez filmden edebiyata evrilmiş bir kapsam yaratarak çok yönlü bir kültürel analiz bağlamı oluşturmaktadır. Örnek incelemeleri, işte bu kültürel bağlamı güçlendirecek bir mantıkla sıralanmıştır.

³ Bkz: Bate 2000.

⁴ Bkz: Ryan 2013.

Kitabın birinci bölümü, “Kökler ve Yolculuk: Posthümanizmin Kısa Tarihçesi ve Kavramlar” başlığını taşımaktadır. Buradaki üç kısımda, posthümanizmin nesebi, yani soy ve kökleri, kısaca irdelenmekte, posthümanist kuramlar bütünü içerisinde önem arz eden belli başlı kavramlar açıklanarak tartışmaya açılmaktadır. Bu bölümün ilk kısmındaki bazı tartışmalara, yine Türk okuruna posthümanizmi tanıtmak ve konuya ilgisi olup bu alanda araştırmalar yürüten farklı disiplin ve nesillerden akademisyenleri bir çatıda toplamak amacıyla kurduğum *PENTACLE: Posthuman Entanglements in Culture, Literature, and Environment* ismini⁵ taşıyan websitemde kendi imzama yayınladığım yazılarda da kısaca yer verilmiş, kitap içerisinde ilgili paragraflarda dipnotlarla gösterilerek bu tartışma ya da bilgilerin hangileri olduğu belirtilmiştir. Websitesi üzerinden posthümanizmle ilk kez tanışan okurlara genel bir fikir sağlamak amacıyla kaleme aldığım bu kısa yazılarda özetleyerek sunduğum bilgiler, bu kitapta çok daha kapsamlı ele alınmakta, websitesindeki kıyasla çok daha akademik bir biçimde yeniden ifade edilmektedir. Burada konunun boyutları genişletilmekte, kavram ve kuramlar tarihsel bütünlükleri mümkün olduğunca bozulmadan ve tartışmanın odağını saptırmadığı sürece kronolojik biçimde ele alınarak irdelenmekte, bahsi geçen terimler de edebiyattan bilinen eserlerle veya mitlerle örneklenmektedir. Kavramsal olarak posthümanizmin köklerinin dayandığı noktalar temel olarak incelenmekte, insanın doğa, bilim ve teknolojiyle olan bağlarına değinilmekte, hümanizm-transhümanizm-posthümanizm gibi birbirine benzer fakat yer yer çelişen, hatta özünde birbiriyle ters düşen ve kafa karışıklığına neden olan kavramlar, yine akademik tartışmalarla ve örneklerle açıklığa kavuşturulmaktadır.

“Bilim-Kurguda Posthümanizm: Edebî ve Kültürel İncelemeler” başlıklı ikinci bölüm, ilk bölümde ele alınan açıklanan

⁵ Bu isim, Türkçe deyişle kültür, edebiyat ve çevrenin ‘posthüman’ dolulukları anlamına gelmektedir.

kavramların ve kuramların ışığında çeşitli edebî ve kültürel eserlerin posthümanist incelemeleri vasıtasıyla okurlara daha somut örnekler sunmakta, böylece kuramsal bilgilerin verildiği ilk bölümdeki örneklerin bir ihtimal yetersiz kalması engellenmekte, bu bilgilerin gerçek dünyada karşılık bulması hedeflenmektedir. Bu bölümün ilk kısmında, tarihteki ilk bilim-kurgu romanı olarak kabul edilen, İngiliz yazar Mary Shelley'nin klasikleşmiş ve günümüze dek pek çok tiyatro eserine, film ve diziye uyarlanarak ölümsüzleşen eseri *Frankenstein* (1818), posthümanist bir gözden okunmakta ve tartışılmaktadır. Bu eserin akademik anlamdaki posthümanist incelemeleri, daha önce İngilizce olarak ve farklı odak noktalarından bakılarak yapılmış olsa da bu kitabın getirdiği yenilik, böyle bir çalışmanın Türkçe olarak ilk kez kaleme alınmasıdır. İnsan olmanın anlamını sorgulayan bu eser, hem İngiliz edebiyatında hem dünya edebiyatında önemli bir yer tutmakta, günümüzün koşullarında insanın var olma mücadelesine ve kendini yeniden şekillendirme gereksinimine yıllar öncesinden işaret etmekte, böylelikle de insanı insan yapan özelliklerin tartışmaya açılmasına olanak sağlamaktadır. Bu açıdan, Shelley'nin eseri, aslında Aydınlanma Çağı düşüncesinin posthümanist bir eleştirisi olarak okunmaktadır. Bu kısımdaki eser alıntılarında, orijinali 1818'de yayımlanan ve daha sonra güncellenerek 1831 baskısında son hâlini alan bu eserin, Duygu Akın'ın çevirisiyle 2015 yılında Can Yayınları'ndan çıkan nüshasının e-kitap versiyonu kullanılmıştır.

İkinci kısım, ünlü bir İngiliz bilim-kurgu yazarı olan Brian Aldiss'in ilk kez 1969'da yayımlanan ve Sinan İpek'in 2017 yılındaki çevirisiyle "Yazlık Süper Oyuncaklar" biçiminde Türkçeleştirilen "Supertoys Last All Summer Long" adlı öyküsünü ele almaktadır. Aslında pek çok kişinin Amerikalı yönetmen ve yapımcı Steven Spielberg'ün yönettiği ve Aldiss'in öyküsünden uyarlanan *AI: Yapay Zekâ* (2001) filmiyle tanıdığı karakterlerin, yani robot-oyuncak ayı Teddy ile hümanoid

çocuk David'in anlatısı olan bu öykü, kitabın geçiş noktası olarak düşünülmüştür. Bu eser, Britanya adasına ait bilim-kurgu edebiyatı ile Amerikan sinemasının ünlü bir bilim-kurgu örneği olarak başlayıp genişleyen sonsuz bir evren arasında bir bağ kurmaktadır. Bir başka deyişle özünde İngiliz edebiyatına ait olan bu kısa öykü, aslında daha çok Spielberg'ün film uyarlaması ile bilindiği için, kitap içerisinde Shelley'nin eserinin incelemesi ile sonraki kısımda ele alınan Hollywood bilim-kurgu örneğinin edebî ve görsel külliyatı arasında geçişi sağlamaktadır. Bu kısımda öyküden verilen alıntılarda İpek'in bahsi geçen çevirisi kullanılmakta, içerikte ise insan ve insandışı varlıklar arasında geleneksel olarak ast-üst biçiminde kurulagelen ilişki irdelenmektedir. Teknolojinin tüm dünyada hüküm sürdüğü ve ileri düzeyde bilimsel çalışmaların yapıldığı kurgusal bir çağda geçen bu anlatı da temelde insan olmanın anlamını sorgulamaktadır. Shelley'nin eserine kıyasla bu eserde daha belirgin gözlemlenen posthümanist bir özellik ise bu öykünün, insan-merkezci bakışın eleştirisini doğrudan vermesidir. Bu eleştirinin daha kısa ve öz biçimde yapılması da eserin çarpıcılığını ön plana çıkarmaktadır. Burada doğa, teknoloji, robotik bedenler, yapay zekâ ve insan arasındaki ilişkilerin, yine insanın merkez konumunda bulunduğu bir hiyerarşiye göre düzenlenmesinin getirdiği sorunlar, posthümanist kuramlar bağlamında incelenmektedir.

Başlığında 'bilim-kurgu' ifadesini taşıyan bir kitabın, Amerikan Hollywood sinemasının kült eserlerinden en az birine dönmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle bu kitabın son kısmı, tüm zamanların en ünlü siborglarından ve 'Byronic hero'larından (ya da anti-kahramanlarından) biri olan Darth Vader'ın öyküsünü ele almaktadır.⁶ Ancak bu öyküye farklı bir gözle yaklaşmakta, *Yıldız Savaşları* serisinin geleneksel bir

⁶ Darth, *Dark Lord of the Sith*, yani Sith'in karanlık lordu anlamına gelen kısaltma bir unvandır. Bu nedenle, Sith ustaları kimi zaman Darth, kimi zaman da lord ya da leydi olarak anılmaktadırlar.

bilim-kurgu filmi olmakla başlayıp günümüzdeki felsefi anlayışa, özellikle posthümanizme, gittikçe yaklaşan serüveni, akademik tartışmalar ışığında anlatılmaktadır. Bir başka deyişle özünde aydınlıktan karanlığa geçişin, küçük Anakin'den Lord Vader'a dönüşmenin öyküsü olarak başlayıp bugün bambaşka dünyalara evrilen ünlü seri, posthümanist bağlamda incelenmekte, özellikle maddesel feminizmin 'maddenin önemine' yaptığı vurgu sonucunda doğan yeni maddecilik akımının getirdiği 'canlı madde' ve 'eyleycilik' kavramları üzerinden tartışılmaktadır.

Bu kısım, yalnızca serinin ana filmlerini değil, *Klon Savaşları* çizgi film ve çizgi dizisini, daha sonra Disney bu eserleri gözden çıkarsa da Genişletilmiş Evren denilen ve ana filmlere eklemeler yaparak kendi anlatılarıyla büyüyen külliyatı da ele almakta, özellikle de Genişletilmiş Evren'in, serinin yaratıcısı George Lucas'ın onayından geçmiş yazınını da kapsamaktadır. Elbette bu yazın ve külliyatın boyutları düşünülecek olursa, kitabın amacı ve kapsamı açısından bir sınırlama getirmek gereklidir. Bu nedenle burada incelenen edebî eserler, öncelikle Amerikalı bilim-kurgu yazarı Timothy Zahn'ın *Star Wars: Thrawn Üçlemesi* (1991-1993) içerisindeki romanlarıyla sınırlandırılmış, yeri geldikçe başka romanlara ya da edebî metinlere de başvurulmuş örnek verilmiştir. Tartışmalar içerisinde zaman zaman filmlere, zaman zaman ise bu edebî eserlere dönülerek karakter incelemeleri yapılmıştır. Buradaki tartışmanın elbette *Yıldız Savaşları* evreni kadar geniş bir dünyanın tamamını inceleme gibi bir amacı ya da iddiası olmamakla birlikte, mümkün olduğu kadar çok edebî ve sinematik esere değinilmiş, yazılı ve görsel bu örnekler kuramsal çerçeveye bütünleştirilmiştir. Kitabın amaç ve kapsamı göz önünde bulundurularak evreni besleyici başka öykü ya da anlatıları içeriseler de video oyunları, çizgi romanlar, araç, makine ve karakter ansiklopedilerindeki bilgiler, fanzinlerde yayınlanan öyküler, *Obi-Wan Kenobi* ve *The Mandalorian* gibi son dönemde çı-

kan yan çizgi diziler, *Wookieepedia*, *Sithpedia*, *Yıldız Savaşları* ya da *Star Wars Fandom* gibi websitelerindeki anlatılar ile Lucas'ın onayından geçmediği için külliyat dışı bırakılan öyküler ya da bilgi verici yazılar kapsama alınmamış, bu eserlere referans verilmesinin kaçınılmaz olduğu durumlarda dipnotlarla açıklamalar yapılmıştır.

Bu kısımdaki tartışmalar, öncelikle bilim-kurgu türünün hem edebiyatta hem de sinemada, Anthropos'un beyaz ve ayrıcalıklı kimliğinden beslenen erkek egemen bir dünya üzerine kurulu oluşunun sorunsallaştırılmasıyla başlamaktadır. Tartışmalar yürütülürken öncelikle genel anlamıyla feminist ve ekofeminist bir bakış açısı sunulmaktadır. Yani bir anlamda kadın ve/veya insan-dışı karakterlerin dışlandığı bu evren tartışmaya açılmaktadır. Buradaki argüman, serinin gelişip büyümesi ve bu yönde evrilmesi, Anthropos'un tahtta oturduğu bir anlayıştan çıkıp posthümanist bir evrene doğru biçimlenmesi üzerine kuruludur. Bu argümanlar, *Yıldız Savaşları* evrenindeki ünlü 'güç' kavramının ekosistem ve biyokütle ile olan ilişkisinin incelenmesi yoluyla posthümanizme bağlanmaktadır. Posthümanizmdeki 'canlı madde' kavramına ve Uzak Doğu felsefesinde 'Çi' ya da 'Ki' olarak adlandırılan bir enerjiye denk olduğu, bu nedenle de bir çeşit bağ-enerjiyi temsil ettiği savlanan 'güç' kavramı üzerinden, başlangıçta hiyerarşilere dayalı ataerkil bir izlenim veren *Yıldız Savaşları* evreninde 'posthüman' öznenin gittikçe nasıl yer edindiği irdelenmektedir.

Tüm tartışmaların genel bir akademik çerçevesini çizen ve okuyucuyu bazı felsefi sorularla baş başa bırakarak kitabı açık uçlu bir biçimde sonlandıran sonuç bölümünü takip eden kaynakçanın ardından, *Yıldız Savaşları* evreninin tarihsel bir özetini veren ek bir bölüm daha konulmuştur. "Sürpriz Kaçıran (*Spoiler*) Uyarısı: *Yıldız Savaşları* Tarihsel Kısa Özet" başlığını taşıyan bu bölümün kitaba özellikle eklenmesinin temel nedeni, *Frankenstein* romanını ya da "Yazlık Süper Oyuncaklar" öyküsünü

incelerken ilgili kısımlarda olay örgüsünün tartışmaların içerisine dâhil edilme fırsatının bulunması, ancak *Yıldız Savaşları* gibi geniş bir evrenin tartışmasında bunun mümkün olmamasıdır. Bir başka deyişle tek bir romanı ya da tek bir öyküyü incelerken daha fazla detaya girebilme şansınız yüksektir. Bu kitapta da bu şans değerlendirilmiştir, yani okuyucu *Frankenstein*'a ve/veya "Yazlık Süper Oyuncaklar" a aşına olmasa dahi, inceleme ve tartışmayı okurken romanın ya da öykünün olay örgüsüne hâkim olabilmektedir.

Oysa büyük kısmı bu kitabın kapsamı dışında bırakıldığı hâlde, saganın bütünlüğünü de bozmamak için, ancak toplam dokuz uzun metrajlı filmi, bir roman üçlemesini, bir çizgi film ve diziyi kapsayacak, kimi yan anlatıları içeren edebî öykü ve romanlara ya da filmlere de sadece değinecek şekilde sınırlandırılabilmiş koca bir külliyatı incelemek ve bunu diğer incelemelerin uzunluğuna aşağı yukarı denk biçimde yapabilmek görüldüğü kadar kolay bir çalışmanın ürünü değildir. Bu nedenle *Yıldız Savaşları*'nın feminist ve posthümanist tartışmaları içerisinde yer verilemeyen olay örgüsünün kısa özeti, serinin tamamına hâkim olmayan okuyucular için bu ek bölümde sunulmaktadır. *Yıldız Savaşları* evreninde olup bitenleri zaten bilen okuyucuların bu bölüme dönmeleri gerekmesi de bu evrendeki anlatıları bütünüyle içselleştirdiğinden tam emin olmayan okuyucuların, öncelikle bu bölümü okuyup daha sonra incelemelere bakarak ilgili kısımdaki akademik tartışmaları daha anlamlı bir bütünlükte değerlendirmeleri mümkündür. Bu değerlendirmelerde bulunmadan önce eserleri kendisi okumak, izlemek isteyen okuyucuların, bu ek bölüme bakmamaları tavsiye edilmektedir. Bu nedenle de bu bölüme bir uyarı niteliği taşıyan, "Sürpriz Kaçıran" başlığı konulmuştur.

Hem akademik hem genel okuyucu kitlesine kolayca hitap edebilmeyi hedefleyen bu kitap, posthümanizmin ana hatlarını çizen Donna Haraway, Rosi Braidotti ve Karen Barad

gibi kuramcılarının sıklıkla vurguladıkları 'anlatılar önem taşır' (*narratives matter*) şiarını benimsemiştir. Bu şiar ile posthümanizmde öyküsellğin ve anlatıların taşıdığı önem göz önüne alınarak, özellikle de maddesel feminizm, yeni maddecilik ve maddeci ekoeleşitire akımlarının da etkisiyle, kitabın genel üslubu, öyküsel anlatım ile akademik dili bir araya getirmektedir. Gerek kuramsal bölümde gerekse de örneklerin incelendiği bölümde, her kısım temelde bir ya da birkaç anlatıdan yola çıkmakta, daha sonra bu anlatıyı akademik olarak tartışmaya açmaktadır. Kısaca, kitabın dil ve anlatım özellikleri, öznellik ile nesnellığın birbirinden ayrılamazlığı ilkesini takip etmektedir. Bu özelliklerin çekirdeği, posthümanizmin kuramsal temelleriyle de uyumlu biçimde, edebiyatla bilimi, öyküsel anlatıyla akademik düşünceleri harmanlamak üzerine kuruludur. Giriş bölümünde belirtilenler dışında, kitabın tamamında yabancı dilde yazılmış eserlerden verilen alıntıların Türkçe çevirileri, dipnotlarla ayrıca belirtilmedikçe tarafıma aittir.

Kitabımın, tüm bilim insanlarına, akademisyenlere, yazarlara ve konuyla ilgilenen herkese ışık tutacağı umuduyla iyi okumalar dilerim.